

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 338.48 (0,75.8)

Розмарина А.Л., к.е.н, доцент,
доцент кафедри менеджменту природоохоронної діяльності
Одеський державний екологічний університет

Колонтай С.М., к.е.н, доцент,
доцент кафедри менеджменту природоохоронної діяльності
Одеський державний екологічний університет

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ

Розмарина А.Л., Колонтай С.М. Аналіз розвитку рекреації та туризму в Одеському регіоні. У статті проаналізовано зарубіжний досвід розвитку рекреації та туризму. Досліджено проблеми розвитку рекреаційно-туристичної галузі в Україні. Визначено значення розвитку туризму та рекреації в Одеському регіоні. Проаналізовано проблеми та перспективи розвитку рекреації та туризму в регіоні. Запропоновано напрями вдосконалення туристичної галузі в Одеському регіоні.

Ключові слова: рекреація, туризм, екологічний туризм, Одеський регіон, туристичний бізнес.

Розмарина А.Л., Колонтай С.Н. Анализ развития рекреации и туризма в Одесском регионе. В статье проанализирован зарубежный опыт развития рекреации и туризма. Исследованы проблемы развития рекреационно-туристической отрасли в Украине. Определено значение развития туризма и рекреации в Одесском регионе. Проанализированы проблемы и перспективы развития рекреации и туризма в регионе. Предложены направления совершенствования туристической отрасли в Одесском регионе.

Ключевые слова: рекреация, туризм, экологический туризм, Одесский регион, туристический бизнес.

Rozmarina A.L., Kolontai S.N. Analysis of the development of recreation and tourism in the Odessa region. The article analyzes foreign experience in the development of recreation and tourism. Problems of development of the recreational and tourist industry in Ukraine are investigated. The importance of development of tourism and recreation in the Odessa region is determined. Problems and prospects of development of recreation and tourism in the region are analyzed. Areas for improvement of the tourist industry in the Odessa region are suggested.

Key words: recreation, tourism, ecological tourism, Odessa region, tourist business.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економіко-екологічної та політичної кризи в Україні стимулювання рекреації і туризму є одним з актуальних напрямів розвитку курортних регіонів, зокрема Одеської області. Так, у стратегії соціально-економічного розвитку Одеського регіону на період до 2022 г. туризм стоїть на третьому місці серед пріоритетних галузей, що мають ключове значення для міста й області поряд з енергопостачанням, альтернативними джерелами енергії, вдосконаленням і розвитком транспортної інфраструктури, сферами охорони здоров'я, освіти, екології.

Необхідно дослідити основні туризмологічні концепції, вдосконалити законодавчо-правове, нормативно-методичне та інформаційне забезпечення рекреації і туризму, а також менеджмент і маркетинг у туризмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення рекреаційно-туристичної галузі тривалий час є предметом дискусії вчених-економістів і практиків як у нашій країні, так і за кордоном [1–5].

Теоретичні та методологічні підходи до вирішення даної проблеми закладені в дослідженнях таких науковців, як: В.Г. Герасименко, Т.П. Галушкіна, В.Ф. Семенов, С.Г. Нездоймінов, С.С. Галасюк, В.Ф. Кифяк, І.М. Дишловий, В.Л. Тодосійчук, С.К. Харічков, С.І. Соколенко, В.І. Цибух та ін.

Дослідження проведене на основі комплексного аналізу результатів, отриманих вітчизняними науковцями, з урахуванням особливостей розвитку Одеського регіону та використанням світового досвіду управління розвитком рекреаційно-туристичної галузі.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем розвитку рекреаційно-туристичної галузі як в Україні у цілому, так і в Одеському регіоні зокрема та обґрунтування перспектив його практичного застосування в сучасних умовах.

Як основні методи дослідження використані статистичний та економіко-екологічний аналіз, методи порівнянь і аналогій.

Інформаційною базою для статті послужили законодавчі акти у сфері рекреації та туризму, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів із досліджуваної теми.

Виклад основних результатів. Туризм є складовою частиною рекреаційного господарства, яке включає в себе систему підприємств, що забезпечують санаторно-курортні послуги, туристичне обслуговування та відпочинок різних контингентів населення. Потреба в розвитку рекреаційних послуг пов'язана з урбанізацією, що викликає погіршення екологічних умов проживання людини; підвищенням психологічного навантаження і накопиченням нервової втоми; розширенням видів використання природних ресурсів, у тому числі у сфері задоволення потреб людей у відпочинку, туризмі, спілкуванні з природою; переорієнтацією із закордонного туризму на внутрішній.

Окрім того, назріла необхідність у пошуку нових перспективних напрямів економічного зростання регіонів, у тому числі на основі туризму як високорентабельного сектора економіки. Так, туризм та подорожі забезпечують 3–5% світового ВВП і 30% світового експорту послуг, а також сприяють підтримці зайнятості населення в розмірі 7–8% [2, с. 23].

У багатьох країнах туризм є значним джерелом доходів державного та місцевих бюджетів і дає змогу вирішити соціально-економічні проблеми. Туристична галузь підтримує понад 50 суміжних галузей і забезпечує зайнятість населення. Створення одного робочого місця в туризмі обходиться в 20 разів дешевше, ніж у промисловості. Низка держав, у тому числі Франція, Італія, Іспанія, Польща, Чехія, Кіпр, Греція та ін., завдяки розвитку туризму подолали економічну кризу в досить короткий час [4, с. 7].

В Італії прибуток від туризму в експорті країни становить 11%, в Австрії – 9%, у Данії – 8%. В економіці Хорватії частка туризму становить 17% [3, с. 7].

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про пряму залежність між часткою надходжень від туризму і рівнем економічного розвитку держав. Так, більше 70% надходжень від туризму припадає на європейський (53–54%) і американський (20%) туристичні макрорегіони (20%) [4, с. 10].

Отже, визначальними факторами розвитку туризму є не стільки природно-кліматичні умови, скільки рівень економічного розвитку держав і, відповідно, якість виробленого ними туристич-

ного продукту. Основним туристичним продуктом є стандартний набір послуг, що надається в одному «пакеті», у тому числі транспортні, готельні, екскурсійні, інформаційні, побутові, посередницькі та ін. Виробляти високоякісний туристичний продукт можуть країни зі сформованим ринковим середовищем, високою культурою обслуговування та комфортом для споживачів туристичних послуг.

Одеський регіон є популярною туристичною дестинацією не тільки для жителів України, а й відвідувачів із зарубіжних країн. Регіон володіє усіма необхідними ресурсами (природні, культурно-історичні та соціально-економічні) для залучення туристів із різних регіонів світу. Соціально-економічні ресурси передусім представляють інфраструктуру регіону, яка необхідна для розвитку туризму. Саме її стан залишається незадовільним як у самому регіоні, так і в Україні загалом. Необхідним є виділення проблем, пов'язаних із туристичною інфраструктурою Одеського регіону. До таких можна віднести:

- низький рівень розвитку єдиної транспортної мережі, пришляхового сервісу та інформаційного облаштування, незадовільний стан дорожнього покриття та безпеки дорожнього руху;

- слабка робота туристично-інформаційних центрів у регіоні;

- відсутність велодоріжок;

- недостатній контроль над сертифікацією засобів розміщення;

- необґрунтована ціна на послуги засобів розміщення;

- достатньо низька якість послуг з оздоровлення та туристичного відпочинку, що передусім спричинене зношеністю обладнання закладів охорони здоров'я, відсутністю сучасного медичного обладнання, високою вартістю послуг у відношенні до середнього рівня доходів населення;

- обмеженість фінансового забезпечення мережі закладів культури і мистецтва області, що пов'язано з необхідністю утримувати такі об'єкти за рахунок коштів місцевих бюджетів та забезпечувати належне матеріально-технічне забезпечення для підтримки відповідного рівня послуг;

У сучасних умовах туризм в Україні поки не може бути привабливим для іноземців. Це підтверджується статистичними даними по Одеській області (табл. 1).

Якщо в 2000 р. в регіоні побувало 77,3 тис. іноземних туристів, то в 2010 р. – 34,9 тис., а в 2015 р. – усього 1,1 тис. осіб. Причому якщо в 2000–2015 рр. серед іноземців, які відвідували Одеську область, переважали громадяни зі США, Німеччини, Швейцарії, Великобританії, то в останні роки в регіон прибували переважно туристи з країн СНД.

Що стосується внутрішніх туристів, то також спостерігається тенденція до скорочення їх кількості в два-три рази, тільки в останні роки їх кількість трохи зросла. При цьому кількість туристів –

Динаміка туристичних потоків по Одеській області (тис. осіб) [5, с. 450]

Туристичні потоки	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Кількість туристів, обслужених суб'єктами туристичної діяльності	242,4	117,7	103,5	61,6	43,4	45,8
Іноземні туристи	77,3	53,5	34,9	7,1	3,0	1,1
Туристи – громадяни України, які виїжджали за кордон	25,3	29,7	37,6	44,1	34,8	33,8
Внутрішні туристи	139,8	34,5	31,0	10,4	5,6	10,9
Кількість екскурсантів	68,8	63,3	84,2	21,5	6,9	7,7

громадян України, які виїжджали з Одеської області за кордон, дещо зменшилася. Якщо в 2013 р. таких туристів було 44,1 тис. осіб, у 2014 р. – 34,8 тис., то в 2015 р. – вже 33,8 тис. осіб. Серед них у 2015 р. найбільшою популярністю користувалися Туреччина, Єгипет, Греція, Італія.

Кількість екскурсантів в Одеському регіоні до 2010 р. мала тенденцію до зростання. Однак починаючи з 2013 р. їх число значно скоротилося. Так, у 2013 р. їх було 21,5 тис. осіб, у 2014 р. – 6,9 тис., а в 2015 р. – 7,7 тис. осіб.

Таким чином, можна зробити висновок, що туристичні послуги, що надаються туроператорами і турагентами Одеського регіону, не відповідають необхідним світовим стандартам і не користуються значним попитом на міжнародному та внутрішньому туристичних ринках. В останні роки це пов'язано переважно з політичною та соціально-економічною нестабільністю в Україні.

Незважаючи на те що в Одеському курортному регіоні є значний рекреаційний потенціал, унікальність його природно-кліматичних умов і вигідне географічне положення використовуються далеко не повною мірою. Сьогодні популярністю в регіоні користуються такі райони, як Кароліно-Бугаз, Шабо, Сергіївка, Чорноморка, які простяглися вздовж Чорного моря прибережною смугою 1–3 км. Найбільш цінними рекреаційними ресурсами є комфортний помірно-континентальний клімат, тепле Чорне море з піщаними пляжами, лимани з лікувальними грязями і ропою, підземні мінеральні води.

За статистичними даними, у 2015 р. в Одеській області функціонувало 397 санаторно-курортних і оздоровчих установ, у тому числі 33 санаторії, 7 будинків відпочинку, 357 пансіонатів, баз та інших закладів відпочинку. Загальна кількість місць у цих установах становила 48 988 ліжко-місць, а кількість оздоровлених у них – 270 979 осіб [5].

Число готелів та аналогічних місць розміщення туристів і відпочиваючих в Одеській області в 2015 р. становило 350 із кількістю номерів у них 6 499 [5].

Отже, певні позитивні тенденції у сфері рекреації і туризму Одеського регіону все ж спостерігаються. Перспективним напрямом розвитку регіональної економіки і рекреаційного комплексу є розширення круїзного бізнесу і трансчорноморських пасажир-

ських перевезень, зокрема розвиток круїзного пізнавального туризму, а також ділового та екологічного туризму. Ці види туризму не вимагають значних інвестицій, але водночас сприяють припливу коштів у регіон і є переважно екологічно чистими.

У зв'язку із цим хотілося б окремо зупинитися на такому важливому питанні, як вплив рекреації і туризму на навколишнє середовище регіону. Досить часто самі рекреаційно-туристичні об'єкти чинять негативний антропогенний вплив на природне середовище, оскільки частина з них не оснащена очисними спорудами, часто порушуються норми розміщення відходів. Будівництво нових рекреаційних об'єктів супроводжується вирубкою зелених насаджень, руйнуванням ґрунту, заподіянням шкоди флорі і фауні регіону, тому необхідною умовою розвитку рекреаційних зон є суворе дотримання норм антропогенного навантаження на природні екосистеми в межах їх оптимальної рекреаційної ємності.

Пріоритет повинен віддаватися таким видам туризму, які не чинять негативний вплив на екологічний баланс у регіоні. До них передусім належить екологічний «зелений» туризм, який мінімально впливає на природне середовище і забезпечує рівновагу між туристом, природною та господарською діяльністю.

Різновидами екологічного туризму є спортивний туризм, маршрутно-пізнавальний, етнографічний, сільський та ін. Розвиток «зеленого» туризму дає змогу зберігати і відновлювати природні ландшафти (заповідники, заказники, національні парки), підвищує зайнятість місцевого населення, сприяє поповненню державного і регіональних бюджетів. Так, у Франції дохід від «зеленого» туризму в загальнодержавному бюджеті становить понад 1 млрд. євро, а в бюджетах регіонів – 2 млрд. євро; у бюджеті Сербії він перевищує 100 млн. євро і становить 15% надходжень від усіх видів туризму, що здійснюються в країні [1, с. 34].

В Одеському курортному регіоні є всі передумови для розвитку екологічного туризму, у тому числі сільського та етнографічного. Цьому сприяють клімат, корисний для здоров'я, наявність природних заповідних зон (у тому числі в районі Тилігульського, Хаджибейського, Куяльницького, Дністровського лиманів), так звана «українська Венеція» в місті Вилкове Кілійського району Одеської області,

численні етнографічні групи зі своєю самобутньою історією та культурою.

Висновки. Ринок рекреаційних послуг в Одеському регіоні знаходиться на початковому етапі формування на шляху до світових стандартів, тому нині необхідно не збільшення кількості рекреаційних об'єктів, а створення конкурентоспроможного ринку послуг із використанням наявного рекреаційно-туристичного потенціалу.

Для активізації рекреаційної сфери необхідно формування системи нормативно-правових актів, що стимулюють розвиток туристичного бізнесу, а також використання механізмів державної та регіо-

нальної підтримки, у тому числі: податкові і кредитні пільги для підприємств рекреаційного господарства; прямі субсидії або надання гарантій на інвестиції для залучення інвесторів; надання на пільгових умовах в оренду об'єктів інфраструктури; створення зон вільного підприємництва рекреаційного профілю; інформаційна підтримка та ін.

Рекреаційне господарство повинно сприяти не тільки розвитку економіки, а й забезпечувати збереження екологічної рівноваги в регіоні і прийнятні природні умови проживання людини. Цьому сприятиме поширення «зеленого» туризму як пріоритетного для Одеського курортного регіону.

Список літератури:

1. Ілляшенко С.М., Ілляшенко Н.С., Щербаченко В.О. «Зелений» туризм як один з напрямів сталого розвитку регіону. Економіка України. 2013. № 8. С. 33–39.
2. Кифяк В.Ф., Кифяк О.В. Регіональні детермінанти становлення туристичної галузі в контексті розвитку «зеленої економіки». Регіональна економіка. 2012. № 4. С. 23–30.
3. Колосінська М.І. Дослідження конкурентоспроможності туристичного ринку України. Регіональна економіка. 2012. № 2. С. 185–193.
4. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика. К.: ЦУЛ, 2012. 368 с.
5. Статистичний щорічник Одеської області за 2015 рік / Головне управління статистики в Одеській області. Одеса, 2014. 464 с.

UDK 338.82:622.27:553.042

Terekhov Ye.V., Dr. Ph. in Economic, Dozent,
Dozent vom Lehrstuhl für angewandte Ökonomik und Unternehmertum
Nationale Polytechnische Universität Dnipro

Mormul T.M., Dr. Ph. in Technik,
Dozent vom Lehrstuhl für angewandte Ökonomik und Unternehmertum
Nationale Polytechnische Universität Dnipro

ENTSCHEIDUNGSORIENTIERTE ASPEKTE DER NACHHALTIGEN BODENNUTZUNG IN DEN TAGEBAUEN

Terekhov Ye.V., Mormul T.M. Entscheidungsorientierte Aspekte der nachhaltigen Bodennutzung in den Tagebauen. Im Aufsatz ist methodisches Herangehen an die Organisation und Einschätzung des Niveaus der nachhaltigen Nutzung der Grundstücke zu den Zwecken der Erschließung der Vorkommen von nutzbaren Mineralien dargestellt worden. Die Erklärung des Nachhaltigkeitsbegriffes hinsichtlich der Bodennutzung in den Tagebauen und dessen Kriterien sind angegeben worden. Die Empfehlungen an die Einbeziehung der Prinzipien nachhaltiger Entwicklung in die Planungsmassnahmen zur Gestaltung der nachtagebaulichen Grundflächen sind erarbeitet worden.

Schlüsselworte: die Bodennutzung, die nachhaltige Entwicklung, die Bodenfunktionen, ökonomische Bewertung des Bodens, die Bodenrekultivierung, die Nutzungsarten von Böden.

Terekhov Ye.V., Mormul T.M. Decision-oriented aspects of sustainable land use in the opencast mines. The article gives a methodical approach to the organization and evaluation of the level of sustainable use of land for the purpose of exploration of mineral deposits. The concept of constancy in relation to land use in open mining conditions is revealed and its criteria are given. Recommendations on the implementation of the principles of sustainable development at the level of measures concerning the planning of state of land after open mining have been developed.

Key words: land use, sustainable development, soil functions, economic assessment of the soil, land reclamation, land uses.